

הדמוקרטיה חיונית לביטחון הלאומי של ישראל

ד"ר אהוד ערן*

המאמר [התפרסם בוואיינט](#) ב-5 ביוני 2019

לאיכויות הדמוקרטיות של ישראל היה חלק חשוב בהצלחותיה הביטחוניות לאורך השנים. זהו לקח מרכזי לא רק ממלחמות ישראל, אלא גם ממאתיים שנה של מאבקי כוח גלובליים: מעצמות דמוקרטיות – בריטניה ואחר כך ארה"ב – התגברו על יריבים לא-דמוקרטיים ועלו למעמד בכורה עולמי החל מאמצע המאה ה-19. בתוך כך הפך המודל הפוליטי שלהן – דמוקרטיה – לתקן העולמי, ושפתן – אנגלית – לשפה הבינלאומית. אפילו דיקטטורות מובהקות חתרו במאה ה-20 לעטות כסות דמוקרטית וקראו לעצמן "דמוקרטיה עממית" או קיימו דמוקרטיה פרוצדורלית בו נבחר השליט ברוב מוחץ, אפילו אם לאחר זיופים. שלוש התנגשויות האיתנים של המאה ה-20 – שתי מלחמות העולם והמלחמה הקרה – הסתיימו כולן בניצחון של המחנה הדמוקרטי, הגם שלעיתים הניצחון חייב בריתות עם שותפות לא-דמוקרטיות. היתרון הדמוקרטי בלחימה אינו מוגבל רק למעצמות דמוקרטיות. החוקרים אלאן סטאם ודן רייטר הראו בסוף שנות ה-90 כי מבין 297 המלחמות שהתחוללו בין מדינות בין השנים 1816 ל-1990, דמוקרטיות (שרובן, כידוע, אינן מעצמות) ניצחו בכמעט כל המלחמות אותן יזמו ובכשני-שלישים מן המלחמות שנכפו עליהן.

הסבר אחד לעליונות הדמוקרטיות במלחמה הוא מנגנון הבחירות. מנהיגים במדינות דמוקרטיות חוששים כי הבוחרים ידיחו אותם נוכח מלחמה כושלת ולכן מעדיפים לצאת למלחמות בהן ניצחו. טראומה ציבורית בעקבות מלחמה יכולה להדיח מן השלטון גם מפלגה חזקה ומבוססת, כפי שלמדה על בשרה מפא"י/המערך כשהוחלפה לאחר ארבע עשורים ב-1977, על ידי ציבור שזעם גם על תוצאות מלחמת יום הכיפורים. השתתפותו של העם בבחירת מנהיגיו מעניקה עוד ממד של לגיטימציה להחלטות הממשלה, לרבות בלחימה ולפיכך להזדהות גבוהה יותר של הלוחמים עם מטרת הלחימה. מדינות לא-דמוקרטיות, כמו ברית המועצות, הצליחו אמנם לגייס את הציבור שלהן בנסיבות קשות, למשל, במהלך מלחמת העולם השנייה. אך אופייה הדכאני של המדינה הסובייטית הקל על הגרמנים לגייס למעלה ממאה אלף אזרחים סובייטים (חלקם שבויי מלחמה שנפלו בידיהם) למלחמה נגד מוסקבה; ובחשבון היסטורי אחרון, שתי החברות הלא-דמוקרטיות הללו הובסו.

הסבר נוסף נוגע למבנה המוסדי. מרחב התמרון של מנהיגים בדמוקרטיות מצומצם יותר, כי כוחם מאוזן על ידי חוקות, מחוקקים, ובתי משפט עליונים. איזונים אלה מובילים לביקורת הדוקה יותר על הרשות המבצעת ומכאן לאפקטיביות רבה יותר בהחלטה על יציאה למלחמה, במהלך ניהולה ובלקחים המופקים ממנה. ישראל הכתה את מצרים ב-1967 בין היתר כי שליטה של מצרים גמאל עבד אל-נאצר הביא לקריסת היציבות המצרית-ישראלית בשורת הצהרות וצעדים לא אחראים. זאת, בעוד צבאו עסוק בלחימה בזירה רחוקה אחרת (תימן). במשטר מאוזן יותר, ספק עם הצהרות ופעולות כאלה היו אפשריות. האיזון המוסדי הוא חשוב מאד. כפי שפיליפ פוטר ומאט באום הראו במחקר מ-2015, גם אוטוקרטיות שבהן יש מגבלות על מרחב התמרון של השליט נהנות מהצלחה יתרה בתחומי מדיניות-החוץ והביטחון.

דמוקרטיות מצליחות במלחמה לא רק בגלל בחירות והגבלת השלטון, אלא גם בשל המסד הערכי שלהן. תרבות דמוקרטית שמאפשרת ביקורת פנימית וחיצונית היא מקדם עוצמה צבאי משמעותי. כך למשל, רב-סרן גרשון הכהן תמך ב-1982 מעל דפי עיתון הארץ בזכותו של מפקד בכיר להתפטר נוכח משימה צבאית שאינו מזדהה עימה. העמדה החריגה הביאה להרחקתו מצבא הקבע, אך הרמטכ"ל השיבו למסלול קבע כמה שנים אחר כך. לימים הפך לאלוף מקורי ודעתן שהרים תרומה חשובה לצה"ל במגוון תפקידים. יתר על כן, תרבות דמוקרטית אמיתית מעצימה את הפרט, טוענת אותו ביוזמה ומחויבות, והופכת אותו ליעיל יותר

* ד"ר אהוד ערן הוא חבר ועד מנהל במכון מיתוים ומרצה בכיר ליחסים בינלאומיים באוניברסיטת חיפה.

בהקשר צבאי. מאידך, במדינות לא-דמוקרטיות, היוזמה האישית, בייחוד זו של אנשי צבא, מדוכאת פן תופנה כלפי השלטון. החוקר קנת פולאק הראה במחקר מקיף שערך כבר בשנות ה-90 כי העדר היוזמה של מפקדים בצבאות ערב הייתה מן הסיבות המרכזיות לתבוסותיהם החוזרות ונשנות. באופן דומה, משטרים לא-דמוקרטים מפנים משאבים מודיעיניים משמעותיים לדיכוי האוכלוסייה המקומית, על חשבון בניית מערך מודיעין מוצלח מול היריב. גם כאן, נהנתה ישראל מכך שהיא – בשונה משכנותיה – דמוקרטית.

לבסוף, חברות פתוחות ודמוקרטיות הצליחו יותר במשיכת המעמדות היצירתיים – אנשי ההיי-טק, יזמים וממציאים. התוצאה הייתה כי המערב הדמוקרטי הפך עשיר יותר ופיתח טכנולוגיה אפקטיבית יותר. בכך הפך חזק יותר צבאית. אמנם, מדינות לא דמוקרטיות כמו גרמניה הנאצית וברית המועצות הצליחו להשיג הישגים מדעיים מסוימים. אך לאורך זמן, רק דמוקרטיות הצליחו לשמר יתרון מדעי וטכנולוגי. היתרון הזה חשוב במיוחד למערכת הביטחון הישראלית, המפצה מאז ראשית ימי המדינה בעליונות טכנולוגית על הנחיתות במשאבים ובכוח אדם.

לכל אלה יש משמעות אחת: דמוקרטיה חזקה חיונית לביטחון מדינת ישראל. בחירות והחלפת שלטון, איזון בין רשויות בדגש על הגבלת הרשות המבצעת, תרבות דמוקרטית פתוחה של ביקורת, והיכולת למשוך ולשמר את המעמדות היצירתיים הם הבסיס לאפקטיביות של הביטחון הלאומי הישראלי. ערעור יסודות אלו, משמעו לא רק סדר פוליטי ותרבותי אחר, אלא גם איום אמיתי על בטחון המדינה.